

Książki naukowe z XVI-XVIII wieku w zbiorach Ossolineum: konserwacja i digitalizacja

Informator

Książki naukowe z XVI-XVIII wieku w zbiorach Ossolineum:
konserwacja i digitalizacja. Informator

Książki naukowe z XVI-XVIII wieku w zbiorach Ossolineum: konserwacja i digitalizacja

Informator

Opracowanie informatora:
Agnieszka Franczyk-Cegła

Korekta:
Dorota Sidorowicz-Mulak
Konrad Szymański

Projekt graficzny i skład:
Jarosław Furmaniak

Zdjęcia/skany:
Gorek Restauro (GK)
Renova ART. Pracownia Konserwacji Dzieł Sztuki Justyna Wdowiak (JW)
Barbara Wojdyła (BW)
Zakład Narodowy im. Ossolińskich (ZNiO)

Wydawca:
Zakład Narodowy im. Ossolińskich
ul. Szewska 37
50-139 Wrocław
www.ossolineum.pl

ISBN: 978-83-66257-35-1

Druk:
Presejo. MPP sp. z o.o.

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Spółeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez
Ministra Edukacji i Nauki w ramach Programu „Spółeczna odpowiedzialność
nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”.

Wstęp

W latach 2023–2025 w Bibliotece Ossolineum przeprowadzono projekt konserwacji, digitalizacji i opracowania wybranych starych druków o charakterze naukowym z XVI–XVIII wieku. Do projektu wytypowane zostały książki cenne i unikatowe z punktu widzenia nauki i kultury, na przykład pierwodruk traktatu o rachunku różniczkowym *The Method of Fluxions* Isaaca Newtona z 1736 roku, pierwodruk *Dialogu* Galileusza z 1632 roku czy pierwodruk pierwszej encyklopedii chemicznej Andreasa Libaviusa z 1597 roku.

W trakcie projektu poddano konserwacji, zdigitalizowano oraz opracowano książki z dziedziny geografii, kosmografii, astronomii, medycyny, historii, chemii, matematyki, agronomii i wojskowości. Zbiory poddano konserwacji pełnej lub częściowej, w tym „na bloku”, oraz konserwacji zachowawczej. Wszystkie książki zostały następnie zdigitalizowane oraz opracowane w systemie komputerowym dLibra wg norm katalogowania formatu Dublin Core z zachowaniem zasad bibliograficznych opracowywania starych druków Polskiej Normy. Kolekcja została udostępniona w wolnym dostępie w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Projekt pod nazwą „Konserwacja, digitalizacja i opracowanie druków naukowych XVI–XVIII wieku w Bibliotece Ossolineum” został dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach Programu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”.

Szczegółowy opis książek wytypowanych do projektu oraz prac, którym zostały poddane, znajduje się w dalszej części informatora. Wszystkie książki przechowywane są w Dziale Starych Druków, a atlas w Dziale Kartografii Narodowej Biblioteki Ossolineum.

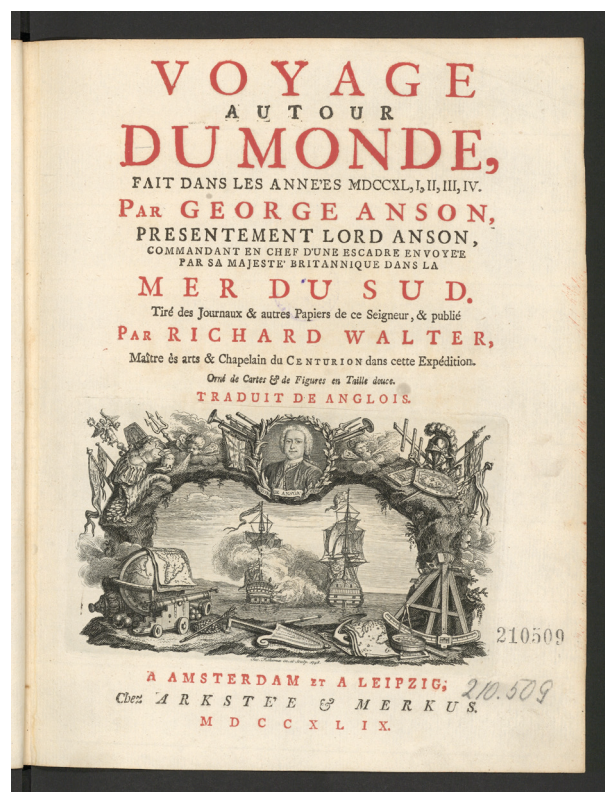
George Anson
Voyage autour du monde
Amsterdam 1749

1 wol. · Sygn. XVIII-31.253

Francuskie tłumaczenie opisu podróży dookoła świata kapitana George'a Ansona (1697-1762), który w latach 1740-1744 został wysłany przez angielski rząd w kierunku Ameryki Południowej. Z powodu niepowodzeń na początku wyprawy Anson skierował się jednak ku Pacyfikowi, zdobył hiszpański okręt ze złotem, dotarł do Chin i w 1744 roku wrócił do Anglii. Wieści o jego wyczynach docierały do kraju i były opisywane w prasie, sprawiając, że ekspedycja cieszyła się ogromnym zainteresowaniem publiczności. Opis wyprawy jego autorstwa po raz pierwszy opublikowano w Londynie w 1748 roku z 42 ilustracjami miedziorytowymi oraz mapami. Dzieło było potem wielokrotnie przedrukowywane: w samym tylko roku 1748 miało aż cztery wydania, a w 1749 roku wydano dwukrotnie tłumaczenie francuskie i holenderskie oraz trzykrotnie niemieckie. Łącznie do 1781 roku relację Ansona publikowano aż 16-krotnie.

Ossoliński wolumin został zdigitalizowany oraz opracowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Brunet, I, 304; Cordier Sinica, III, 1941; Cox, I, 49; Quérard, I, 69

Il. 1. Karta tytułowa *Voyage autour du monde*. Zdj. ZNiO.

James Cook, James King *Capitain Cooks dritte und letzte Reise* Anspach 1787

4 wol. · Sygn. XVIII-39.319

Niemieckie wydanie opisu trzeciej podróży Jamesa Cooka (1728-1779) na Pacyfik w latach 1776-1779. Wyprawy Cooka, które miały charakter naukowo-poznawczy, wywarły olbrzymi wpływ na rozwój wiedzy o świecie dzięki m.in. licznie wydawanym w XVIII wieku relacjom z podróży. Pierwsze wydanie książki było tak dużym sukcesem, że nakład (drogiego jak na ówczesne czasy) dzieła sprzedał się w ciągu trzech dni. Druk opatrzone licznymi miedziorytami na podstawie rysunków Johna Webbera (1751-1793), angielskiego artysty, który towarzyszył Cookowi w trzeciej wyprawie.

Cztery woluminy z ossolińskiej kolekcji zostały poddane w czasie konserwacji m.in. zabiegowi płukania kart, naprawiono uszkodzone grzbiety i zwięzy oraz mechaniczne uszkodzenia kart i tablic, zrekonstruowano oryginalną okładzinę.

Cox, I, 63; Hawaiian National Bibliography, I, 127; Słabczyński 2004, 177-179

Il. 1. Człono z mieszkańcami Hawajów w maskach z wydrążonej dyni, tzw. makini, luty 1778. Aut. J. Webber. Zdj. ZNiO.

Il. 2. Śmierć kapitana Cooka, luty 1779. Aut. J. Webber. Zdj. ZNiO.

Il. 3. Wolumin dzieła Cooka przed i po konserwacji. Zdj. JW.

Louis Marie de Milet de Mureau (red.)
Voyage de La Pérouse autour du monde
 Paris 1797

5 wol. · Sygn. XVIII-45.618 (t. 1, 2, 4), XVIII-35.952 (t. 3),
 595/B/IV (atlas)

Czterotomowe wydanie opisu wyprawy francuskiego odkrywcy Jean-François de La Pérouse'a (1741-1788). W 1785 roku w odpowiedzi na odkrycia Jamesa Cooka Francja wysłała na Pacyfik ekspedycję naukową kierowaną przez La Pérouse'a, która zaginęła w okolicach Australii. W trakcie trwania podróży La Pérouse wysłał do Francji notatki, rysunki oraz zebrane okazy fauny i flory poprzez innych podróżników. Opracował je i wydał w 1797 roku jako oficjalną relację Louis Marie de Milet de Mureau (1756-1825). *Voyage autour du monde* ukazała się w czterech monumentalnych woluminach; towarzyszył im atlas zawierający 69 miedziorytów (41 ilustracji z przedstawieniem widoków, postaci, przedmiotów oraz 33 mapy). Wyprawa i zaginięcie La Pérouse'a elektryzowały całą ówczesną publikę, toteż w kolejnych latach ukazywały się liczne przedruki i tłumaczenia tego dzieła.

Podczas prac konserwatorskich w ossolińskich woluminach oczyszczono na sucho powierzchnię opraw oraz kart za pomocą pędzli, gumek o różnej twardości oraz skalpela. Następnie „płukano” karty w bloku książki bez ich demontażu (poprzez umieszczanie wilgotnych bibuł filtracyjnych pomiędzy kartami i pozostawieniu ich na kilka godzin pod obciążeniem), naprawiono deformacje i uszkodzenia oraz rozwarstwienia tekturowych okładezin, oczyszczono skórę obleczenia opraw i wykonano retusze scalające.

Cox, I, 66-67; Hawaiian National Bibliography, I, 272;
 Quérard, IV, 543-544; Słabczyński 2004, 252-253

Il. 1. Scena z jednodniowego pobytu wyprawy La Pérouse'a na Wyspie Wielkanocnej, kwiecień 1786. Aut. Gaspard Duché de Vancy. Zdj. ZNiO.

Il. 2. Woluminy przed i po konserwacji. Zdj. JW.

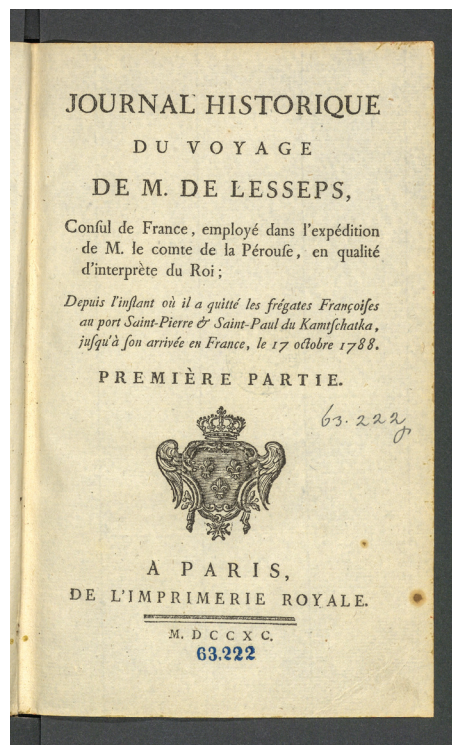
Jean-Baptiste Barthélemy de Lesseps
Journal historique du voyage de M. de Lesseps
Paris 1790

2 wol. · Sygn. XVIII-31.142

Relacja z wyprawy po Kamczatce i Syberii autorstwa Barthélemera de Lessepsa (1766–1834), członka wyprawy La Pérouse'a, któremu ten zlecił przewiezienie do Francji swoich pamiętników i dokumentów oraz zebranych okazów fauny i flory. Większą część trwającej rok podróży Lesseps przebył psim zaprzęgiem, a dwa lata po powrocie opublikował w dwóch częściach książkę na temat swojej podróży pt. *Journal historique du voyage de M. de Lesseps*.

Ossoliński egzemplarz należał niegdyś do Henryka Lubomirskiego (1777–1850), mecenasa sztuki, kuratora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i założyciela Muzeum Książąt Lubomirskich. W projekcie oba woluminy zostały poddane konserwacji zachowawczej, zdigitalizowane oraz opracowane i udostępnione w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Brunet, III, 1016; Cox, I, 353; Quérard, V, 244

Il. 1.
Karta tytułowa części pierwszej *Journal historique du voyage de M. De Lesseps*.
Zdj. ZNiO.

Il. 2. Psi zaprzęg na Syberii. Aut. Pierre-Philippe Choffard. Zdj. ZNiO.

Arthur Phillip

Voyage du gouverneur Phillip à Botany-Bay

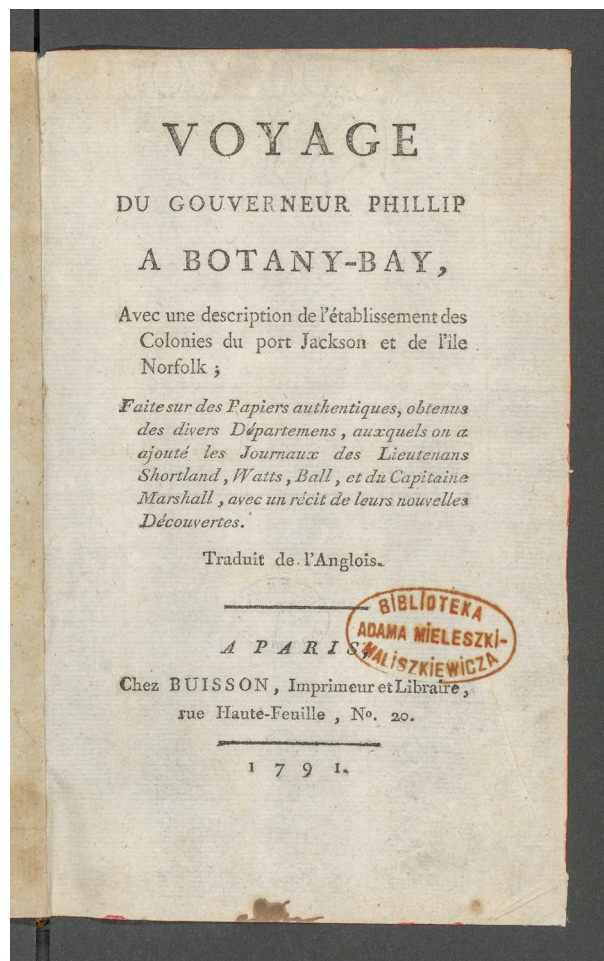
Paris 1791

1 wol. · Sygn. XVIII-35.979

Francuskie tłumaczenie dzieła opisującego zakładanie pierwszej europejskiej kolonii w Australii. Po odkryciu lądu australijskiego przez Jamesa Cooka Anglicy wysłali tam w 1787 roku tzw. Pierwszą Flotę, czyli 11 statków z osadnikami, skazańcami oraz zaopatrzeniem, których celem było zasiedlenie kontynentu australijskiego. Flotę dowodził kapitan Artur Phillip (1738-1814), który został gubernatorem Nowej Południowej Walii i założył tam pierwsze miasto – Sydney. Opis jego podróży i działań osadników wydano w Londynie już w 1789 roku, rok po ich dotarciu do Australii. Popularność dzieła sprawiła, że w ciągu kolejnych 5 lat było ono aż sześciokrotnie wznawiane, w tym po niemiecku i francusku.

Ossoliński wolumin pochodzi z biblioteki prywatnej Adama Mieszk-Maliszkiewicza (1829-1899), kolekcjonera i bibliofila. W projekcie został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Cox, I, II, 314; Encyclopedia of Post-Colonial Literatures in English, I, 80, 532; Quérard, VII, 124

Il. 1. Karta tytułowa *Voyage du gouverneur Phillip à Botany-Bay*. Zdj. ZNIO.

William Paterson, Watkin Tench
*Voyages dans le pays de Hottentots, à la Caffrerie,
à la baye Botanique, et dans la Nouvelle Hollande*
Paris 1790

1 wol. · Sygn. XVIII-34.934

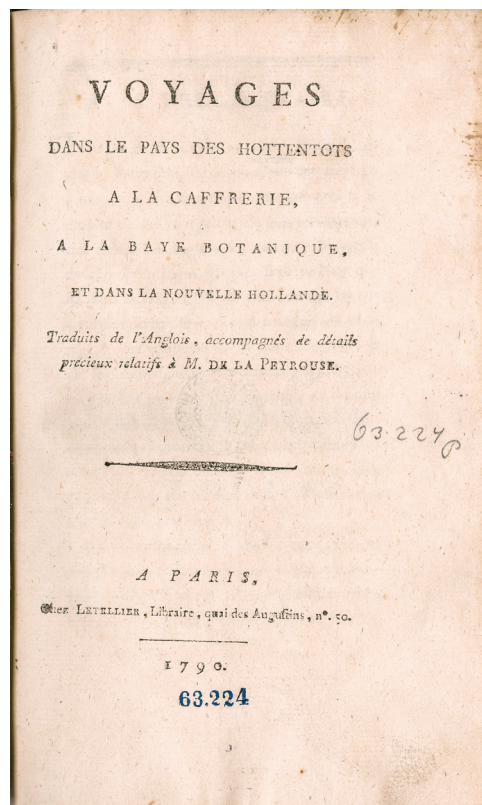
Francuskie wydanie dzieła *Narrative of four journeys into the country of the Hottentots and Caffraria* autorstwa Williama Patersona (1755–1810), angielskiego przyrodnika i wojskowego. Odbył on cztery podróże eksploracyjno-naukowe do Afryki w latach 1777–1779 przywożąc z nich wiele interesujących okazów flory i fauny oraz nasion. Na jego cześć nazwano występujący głównie w Australii rodzaj roślin *Patersonia* (rodzina kosaćcowatych) oraz dwa gatunki roślin afrykańskich, *Erica patersonia* i *Sarcocaulon patersonii*.

Do opisu podróży Patersona do Afryki Południowej dołączono relację angielskiego oficera Watkina Tencha (1758–1833) z wyprawy do Australii z Pierwszą Flotą. Tench, który brał w niej udział jako oficer marynarki, był zapalonym odkrywcą i większość wolnego czasu spędzał eksplorując ziemie Nowej Południowej Walii. Odkrył i opisał rzekę Nepean.

Pierwsze wydanie relacji Patersona i Tencha ukazało się w 1789 roku w języku angielskim. W tym samym roku opublikowano także drugie wydanie w Londynie, a wkrótce także jego niemieckie i francuskie tłumaczenie.

Ossoliński wolumin pochodzi z biblioteki prywatnej Henryka Lubomirskiego (1777–1850), mecenas sztuki, kuratora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i założyciela Muzeum Książąt Lubomirskich. W projekcie został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

ADB 1967, 317–319; Cox, I, 390; Encyclopedia of Post-Colonial Literatures in English I, 468; Quérard, VI, 627

Il. 1. Karta tytułowa *Voyages*. Zdj. ZNiO.

Mungo Park

Voyage dans l'intérieur de l'Afrique

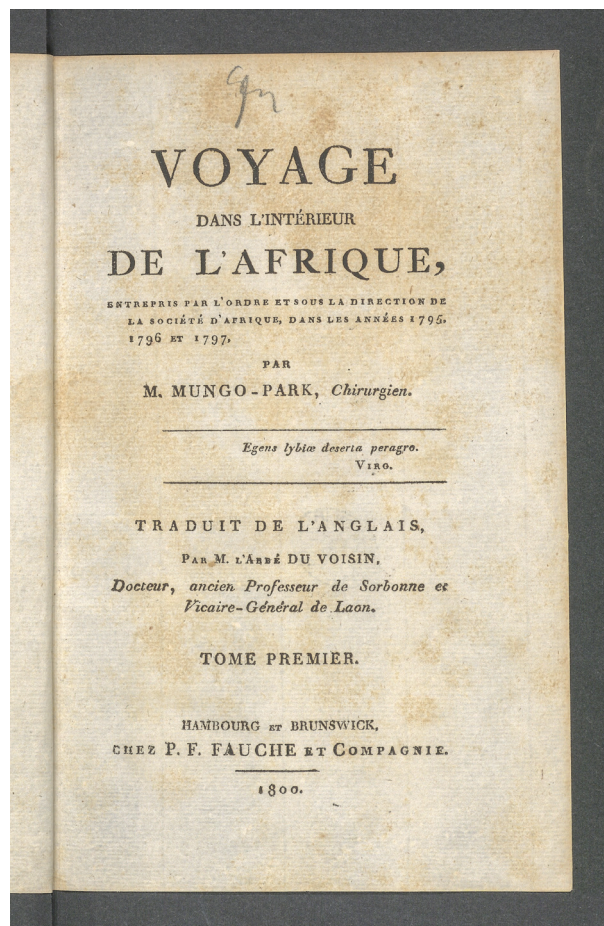
Hamburg et Brunswick 1800

2 wol. · Sygn. XVIII-37.367

Opis podróży do po Afryce autorstwa szkockiego podróżnika Mungo Parka (1771-1806). Z wykształcenia lekarz, Park wyruszył w 1795 roku na zlecenie Towarzystwa Afrykańskiego w głąb Afryki w poszukiwaniu źródeł rzeki Nigru. Choć samych źródeł nie odnalazł, był pierwszym współczesnym Europejczykiem, który dotarł do wód Nigru, a jego relacja z wyprawy, pełnej burzliwych przygód, uchodzi za klasykę literatury podróżniczej. Wydana po raz pierwszy w języku angielskim w Londynie w 1798 roku, szybko doczekała się licznych wznowień i tłumaczeń. Przekład francuski wydany w Hamburgu i Brunszwiku jest uznawany za najlepsze tłumaczenie dzieła Parka w tym języku.

Woluminy ossolińskie zostały poddane konserwacji zachowawczej, zdigitalizowane oraz opracowane i udostępnione w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Cox, I, 394-395; Quérard, VI, 602; Ślabczyński 2004, 292

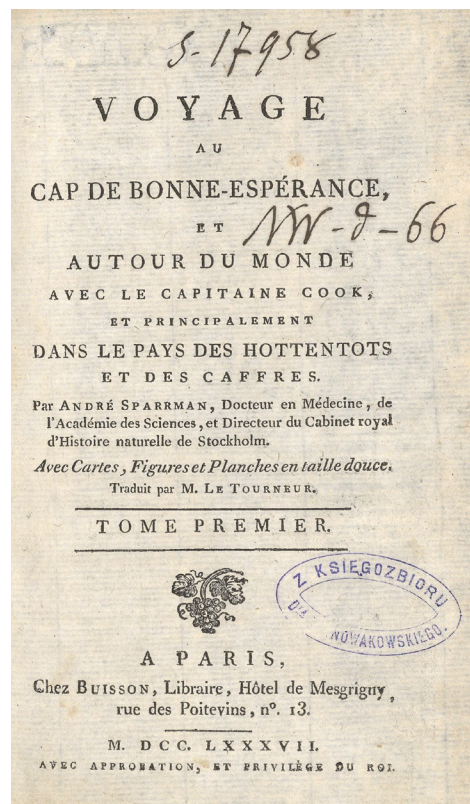
Il. 1. Karta tytułowa *Voyage dans l'intérieur de l'Afrique*. Zdj. ZNiO.

Anders Sparrman
*Voyage au Cap de Bonne-Espérance et autour
 du monde avec le Capitaine Cook*
 Paris 1787

1 wol. · Sygn. XVIII-35.403

Opis podróży naukowych Andersa Sparrmana (1748–1820), szwedzkiego przyrodnika, profesora historii naturalnej i farmakologii. Sparmann, który prowadził swoje badania m.in. w Chinach i Afryce, podczas pobytu na Przylądku Dobrej Nadziei w 1772 roku spotkał Jamesa Cooka i dołączył do jego drugiej wyprawy jako asystent przyrodników Johanna i Georga Forsterów. Razem z nimi odwiedził m.in. Nową Zelandię, Nową Kaledonię, archipeląg Fidżi, wyspy Polinezji. W 1783 roku wydał w języku szwedzkim relację z pobytu w Afryce i podróży z Jamesem Cookiem, która w ciągu kolejnych pięciu lat doczekała się jeszcze siedmiu wydań, w tym dwóch po francusku. Sparrman opisał wiele roślin i zwierząt, które napotkał w czasie swoich podróży. Jego imię nosi gatunek papug Nowej Zelandii (modrołotka czerwono-czarna, papuga Sparrmana), góra w Nowej Zelandii (góra Sparrmana), rodzaj roślin z południowej Afryki (lipka, *sparrmania*), asteroida 16646 Sparrman.

Brunet, V, 474; Cox, I, 386; Quérard, IX, 239

II.1.
 Karta tytułowa
*Voyage au Cap de
 Bonne-Espérance.*
 Zdj. ZNiO.

II.2.
 Widok mieszkańców
 Przylądka Dobrej
 Nadziei.
 Zdj. ZNiO.

Louis Antoine de Bougainville

Voyage autour du monde

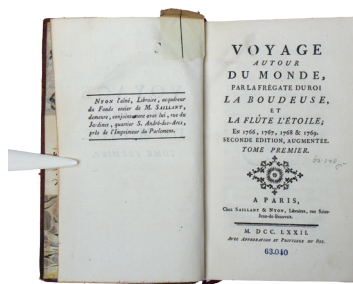
Paris 1772/93

3 wol. · Sygn. XVIII-34.625

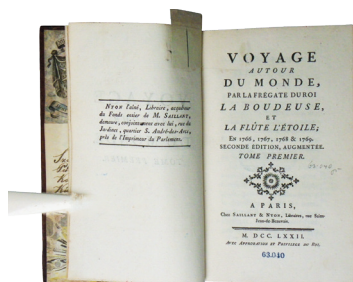
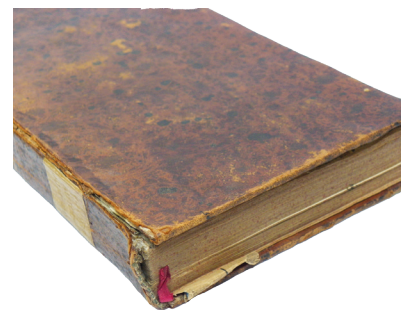
Relacja z wyprawy morskiej dookoła świata, którą w latach 1766-1769 odbył Louis Antoine de Bougainville (1729-1811), francuski oficer marynarki, prawnik i matematyk. W ekspedycji brała udział grupa przyrodników i innych uczonych, m.in. botanik Philibert Commerson (1727-1773), który jako pierwszy opisał wówczas bugenwillę i nazwał ją na cześć kapitana wyprawy. W trakcie ekspedycji zgromadzono cenne okazy flory i fauny oraz obiekty etnograficzne, a także poznano dokładniej geografie Oceanii. Relacja de Bougainville'a cieszyła się dużym powodzeniem i była wielokrotnie wydawana w XVIII oraz XIX wieku.

Ossoliński wolumin należał niegdyś do Henryka Lubomirskiego (1777-1850), mecenasa sztuki, kuratora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i założyciela Muzeum Książąt Lubomirskich. W projekcie książka została poddana konserwacji „na bloku”, w czasie której oczyszczono na sucho powierzchnię oprawy oraz kart, przeprowadzono „płukanie” kart w bloku oraz naprawiono uszkodzenia mechanicznych kart, teksturowych okładek i skóry. Wykonano także drobne retusze papierowego obleczenia.

Brunet, I, 1167; Cox, I, 55; Quérard, I, 446-447

Il. 1. Tom pierwszy przed konserwacją. Zdj. JW.

Il. 2. Tom pierwszy po konserwacji. Zdj. JW.

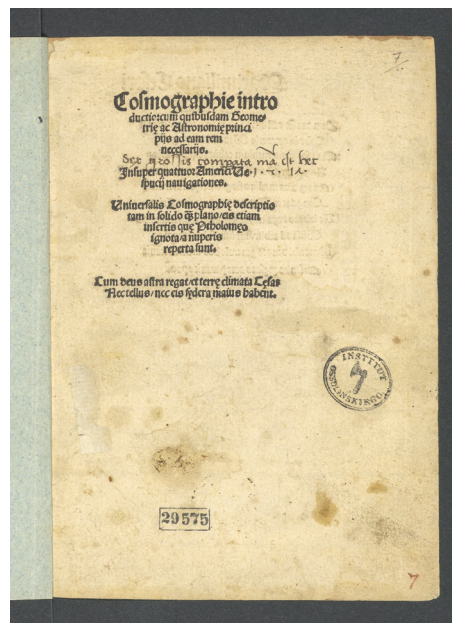
Matthias Ringmann *Cosmographie introductio* Argentorati 1509

1 wol. · Sygn. XVI.Q.11.293

Drugie wydanie wprowadzenia do kosmografii autorstwa niemieckiego humanisty Matthiasa Ringmanna (1482–1511). Dzieło podzielone jest na dwie części: na pierwszą składa się wykład geometrii, opis stref klimatycznych Ziemi oraz opis wiatrów, a druga zawiera łacińskie tłumaczenie słynnego listu Amerigo Vespucci *Quattuor navigationes*, w którym po raz pierwszy nowo odkryte przez Kolumba ziemie zostały nazwane Ameryką. Do książki dołączona była także mapa świata Martina Waldseemüllera z nazwą „Ameryka”.

Ossoliński wolumin pochodzi z kolekcji prywatnej Józefa Maksymiliana Ossolińskiego (1748–1826), fundatora Ossolineum. Zawiera pojedyncze wpisy rękopiśmienne z XVI wieku, m.in. informację, że w 1517 roku książkę zakupiono za sześć groszy. Egzemplarz został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany oraz opracowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Ossol. XVI, 3091; VDI6 W 1159

II. 1.
Karta tytułowa *Cosmographie introductio*.
Zdj. ZNiO.

II. 2.
Drzeworyt z przedstawieniem sfery ziemskiej.
Zdj. ZNiO.

Galileo Galilei

Dialogo di Galileo Galilei dove ne i congressi di quattro giornate si discorre sopra i due massimi sistemi del mondo: Tolemaico, e Copernicano
Firenze 1632

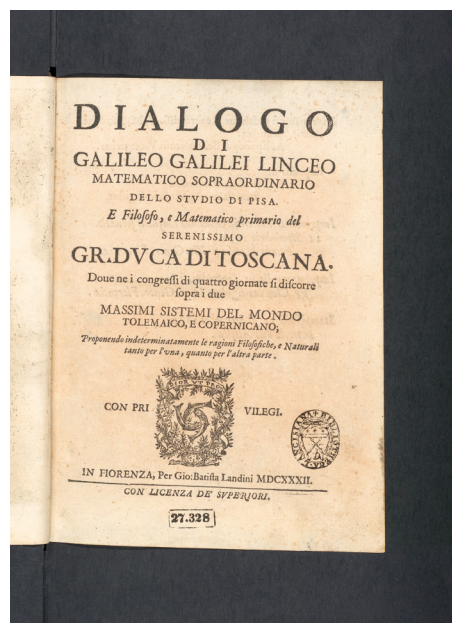
1 wol. · Sygn. XVII-11.970

Pierwsze wydanie słynnego *Dialogu o dwóch najważniejszych systemach świata* autorstwa Galileusza (1564–1642), jednego z najwybitniejszych europejskich astronomów, ojca astronomii obserwacyjnej i nowożytnej fizyki. W *Dialogu* włoski uczony porównuje system kopernikański z systemem ptolemejskim. W 1633 roku Galileusz musiał publicznie odwołać głoszone przez siebie poglądy z powodu oskarżenia o herezję, a *Dialog* został wpisany na indeks ksiąg zakazanych, gdzie pozostawał aż do 1835 roku. Wydrukowane egzemplarze dzieła miały zostać spalone.

Ossoliński egzemplarz należał niegdyś do kolekcji Biblioteki Lancisiana w Rzymie założonej w 1711 roku przez włoskiego lekarza Giovanniego Lancisi (1654–1720).

Wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Kopernik-Influencje, 22, 56; Wootton 2010, 137–156, 176–181, 218–228; Życiński 1991

Il. 1-2.
Karta tytułowa
i frontyspis *Dialogu*
Galileusza.
Zdj. ZNIO.

Bernard Fontenelle
Rozmowy o wielości światów
 Warszawa 1765

1 wol. · Sygn. XVIII-3256

Pierwodruk polskiego tłumaczenia dzieła *Entretiens sur la pluralité des mondes* autorstwa francuskiego naukowca Bernarda de Fontenelle'a (1657-1757), w którym autor w formie popularnonaukowej przedstawia osiągnięcia astronomii nowożytnej. Uznaje się, że w Polsce książka przyczyniła się do rozprzognowania idei teorii heliocentrycznej Mikołaja Kopernika. Polskie tłumaczenie zawiera miedzioryty z przedstawieniem trzech modeli Układu Słonecznego: geocentrycznego, heliocentrycznego oraz geoheliocentrycznego.

Ossoliński egzemplarz należał niegdyś do Ewarysta Andrzeja Kuropatnickiego (1734-1788), geografa i bibliofila, następnie do Biblioteki Fundacji Wiktora Baworowskiego we Lwowie. W trakcie konserwacji m.in. oczyszczono na sucho powierzchnię oprawy oraz kart, przeprowadzono tzw. „płukanie” kart w bloku, naprawiono uszkodzenia mechaniczne kart, skóry, teksturowych okładezin. Wykonano także drobne retusze papierowego obleczenia.

E. XVI, 257; Bieńkowska 1971, 223-224; Kopernik-Influencje, 40, 104

Il. 1. Wolumin przed oraz po konserwacji. Zdj. JW.

Gemma Frisius

De radio astronomico et geometrico

Antverpiae 1545

1 wol. · Sygn. XVI.Qu.11.469

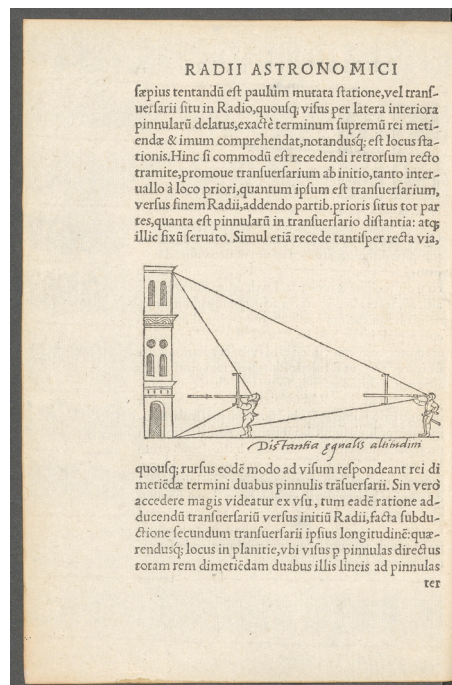
Pierwodruk książki *De radio astronomico et geometrico* z 1545 roku autorstwa holenderskiego kartografa i matematyka Gemmy Frisiusa (1508–1555), który jako jeden z pierwszych uczonych cytuje w tej pracy teorię astronomiczną Mikołaja Kopernika. Samo dzieło poświęcone jest przyrządowi nawigacyjnemu zwanemu laską Jakuba (łac. *radius astronomicus*), który przed sekstantem służył do mierzenia wysokości ciał niebieskich nad horyzontem oraz kątów poziomych i pionowych pomiędzy obiektami widocznymi na Ziemi.

Ossoliński egzemplarz *De radio astronomico et geometrico* należał niegdyś do fizyka i matematyka Jean-Jacques'a d'Ortous de Mairana (1678–1771). Wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Adams G 390; Bieńkowska 1972, 22; Kopernik-Influencje, 5, 32; Omodeo 2014, 125–126

Il. 1.
Karta tytułowa *De radio astronomico et geometrico*.
Zdj. ZNiO

Il. 2.
Drzeworyt pokazujący pomiary z wykorzystaniem laski Jakuba.
Zdj. ZNiO.

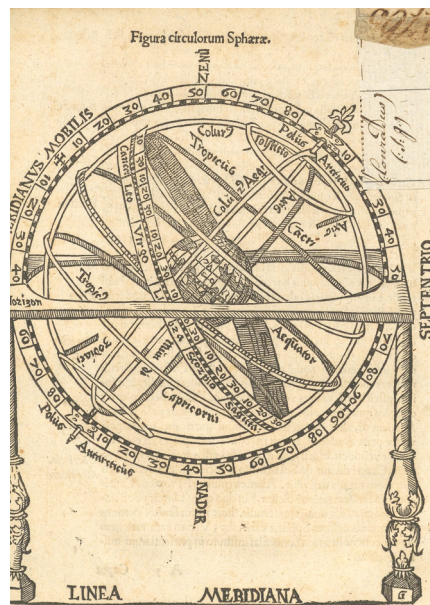
Gemma Frisius *De principiis astronomiae et cosmographiae, deque usu globi* Lovanii 1530

1 wol. · Sygn. XVI.Qu.II.012

Pierwodruk jednego z najważniejszych dzieł szesnastowiecznej kosmografii autorstwa Gemmy Frisiusa (1508–1555), twórcy nowożytnej niderlandzkiej kartografii, profesora medycyny i matematyki w Louvain. Około 1530 roku Frisius podjął się stworzenia połączonego globusa ziemskiego i niebieskiego. Globus został wygrawerowany przez złotnika Gaspara Van der Heydena, a pod koniec 1530 roku można go było kupić w warsztatach w Louvain. Frisius napisał podręcznik, jak używać globusa, zatytułowany *De principiis astronomiae et cosmographiae, deque usu globi*. Dzieło podzielone zostało na trzy części. W pierwszej części opisano terminy geograficzne i astronomiczne, takie jak szerokość i długość geograficzna, południk, bieguny, zaćmienia, znaki zodiaku itp. Druga część zawiera opis budowy i zastosowania globusa oraz opis jego użyteczność w badaniach kosmograficznych, a w trzeciej części przedstawione zostały ludy, rośliny itp. w odległych krajach.

Ossoliński wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Adams G 387; Karłow 1993, 699; Ossol. XVI, 1201

Il. 1.
Karta tytułowa *De principiis astronomiae et cosmographiae*.
Zdj. ZNiO.

Il. 2.
Drzeworytowe przedstawienie sfery armilarnej, przyrządu przyrządu astronomicznego w formie sfery niebieskiej, który służył do wyznaczania współrzędnych równikowych i ekliptycznych.
Zdj. ZNiO.

Johannes Stöffler

Elucidatio fabricae usuque astrolabi

Oppenheim 1513

1 wol. · Sygn. XVI.F.13.533

Pierwodruk dzieła o budowie oraz użytkowaniu astrolabium autorstwa Johanna Stöfflera (1452–1531), profesora astronomii i matematyki na Uniwersytecie w Tybindze. Wydane po raz pierwszy w 1513 roku, przez kolejnych 100 lat *Elucidatio fabricae usuque astrolabi* było drukowane jeszcze co najmniej 16 razy, służąc jako standardowy podręcznik dla astronomów i geodetów.

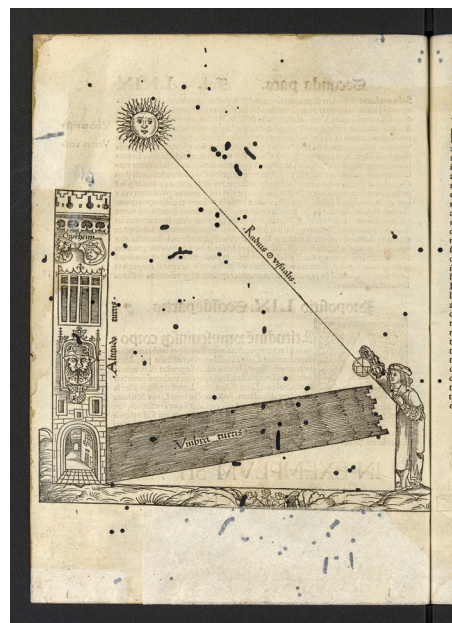
Ossoliński egzemplarz należał niegdyś do Marcina Biema z Olkusza (ok. 1470–1540), astronoma i teologa, profesora Akademii Krakowskiej, uznawanego za najwybitniejszego krakowskiego astronoma pierwszej połowy XVI wieku. Biem przekazał swój księgozbiór bibliotece Collegium Maius Akademii Krakowskiej.

Ossoliński wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Adams S 1886; BJ16 S 1320; PSB 2, 68–69; VD 16 S 9191

Il. 1.
Karta tytułowa *Elucidatio fabricae usuque astrolabi*.
Zdj. ZNiO.

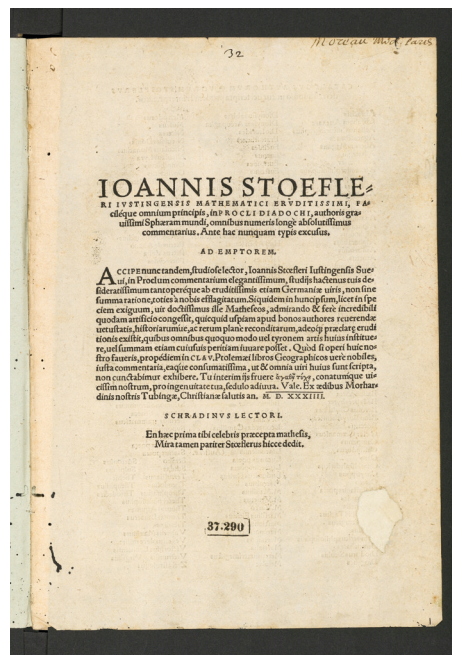
Il. 2.
Drzeworyt pokazujący pomiary z wykorzystaniem astrolabium.
Zdj. ZNiO.

Johannes Stöffler In Procli Diadochi Sphaeram mundi commentarius Tubingae 1534

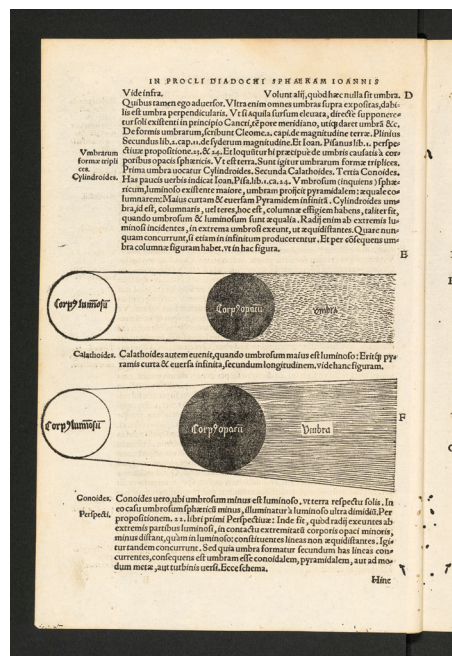
1 wol. · Sygn. XVI.F.13.414

Komentarz do Sfery Pseudo-Proklosa autorstwa Johanna Stöfflera (1452–1531), profesora astronomii i matematyki na Uniwersytecie w Tybindze. Łaciński traktat *De sphaera* przypisywany Proklosowi, grekiemu filozofowi z V w. n.e., jest w rzeczywistości skrótem z kilku rozdziałów dzieła Geminosa z Rodos, greckiego astronoma z I w. p.n.e., które było zatytułowane *Εισαγωγή εις τα Φαινόμενα* (pol. Wprowadzenie do zjawisk niebieskich). Skróć, który powstał w XV wieku, zyskał dużą popularność i jako *Sphaera* Proklosa był wydawany w latach 1499–1620 ponad 70 razy. Dzieło Johanna Stöfflera było komentarzem do tej publikacji i jako lektura najważniejszych astronomów renesansu samo w sobie również wywarło duży wpływ na rozwój ówczesnej astronomii.

Ossoliński egzemplarz należał niegdyś do fizyka i matematyka Jeana-Jacques'a d'Ortous de Mairana (1678–1771). Wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Il. 1.
Karta tytułowa
*In Procli Diadochi
Sphaeram mundi
commentarius.*
Zdj. ZNIO.

Il. 2.
Drzeworyt pokazu-
jący rodzaje cienia
zaćmienia.
Zdj. ZNIO.

Hieronim Spiczyński
O ziołach tutecznych i zamorskich
Kraków 1556

1 wol. · Sygn. XVI-4082

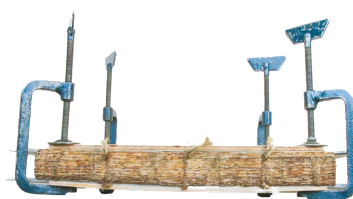
Szesnastowieczny zielnik zawierający informacje z zakresu lekoznawstwa i lecznictwa w języku polskim, np. na temat porodu, puszczenia krwi, leczenia zębów. W kulturze staropolskiej zielnikami nazywano poradniki medyczne zawierające opisy ziół, leków pochodzenia zwierzęcego lub mineralnego oraz informacje o podstawowych zabiegach leczniczych. Współcześnie stanowią one cenne źródło wiedzy z dziedziny historii botaniki, farmacji, medycyny oraz innych nauk przyrodniczych. Zielnik Hieronima Spiczyńskiego był drugą tego typu publikacją w języku polskim.

Wolumin ossoliński został poddany pełnej konserwacji. Przeprowadzono zabiegi zarówno na kartach bloku, wyklejkach i kartach ochronnych (m.in. oczyszczanie na sucho, kąpiele, uzupełnienie ubytków, prasowanie), jak i na oprawie (oczyszczenie i naprawa skórzanego obleczenia, reperacja okładzin, rekonstrukcja kapitałek).

E. 29, 119; Ossol. Pol. XVI, 2404; Skalski 2016, 148; Szostak 2006, 111-138

Il. 1. Wolumin przed konserwacją. Zdj. BW.

Il. 2. Wolumin w trakcie konserwacji. Zdj. BW.

Il. 3. Wolumin po konserwacji. Zdj. BW.

Lekarstwa domowe dla poratowania zdrowia ludzkiego

Kraków 1618

1 wol. · Sygn. XVII-6428

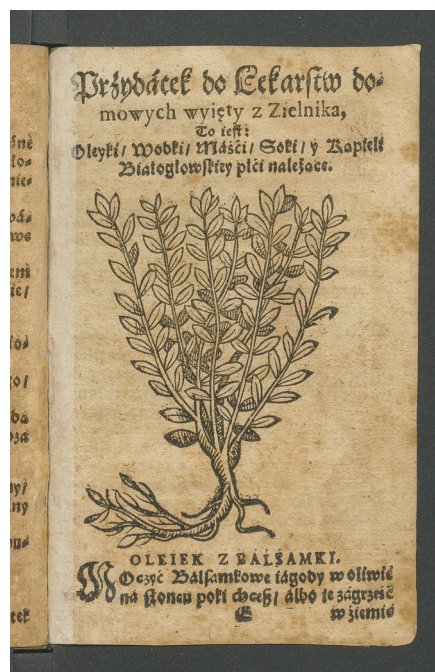
Popularne wydanie wczesnego poradnika aptecznego, będące wyciągiem z zielnika Syreniusza, najlepszego i największego polskiego herbarium z okresu renesansu. Zielnik Syreniusza był obszernym dziełem drukowanym w 1613 roku przez krakowskiego typografa Bazylego Skalskiego. Kilka lat później drukarz wydał w podręcznym formacie octavo dużo mniejszą objętościowo kompilację *Zielnika* zatytułowaną *Lekarstwa domowe*. Cieszyła się ona tak dużą popularnością, że w ciągu kolejnych lat drukowano ją jeszcze sześciokrotnie.

Ossoliński wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

E. 21, 156; Maciejowski 3, 94; Ossol. XVII, 3872

Il. 1.
Karta tytułowa *Lekarstw domowych*.
Zdj. ZNIO.

Il. 2.
Drzeworyt z przedstawieniem balsamki pospolitej.
Zdj. ZNIO.

Mariano Santo
De lapide renum curiosum opusculum
 Venetiis 1535

1 wol. · Sygn. XVI-8382

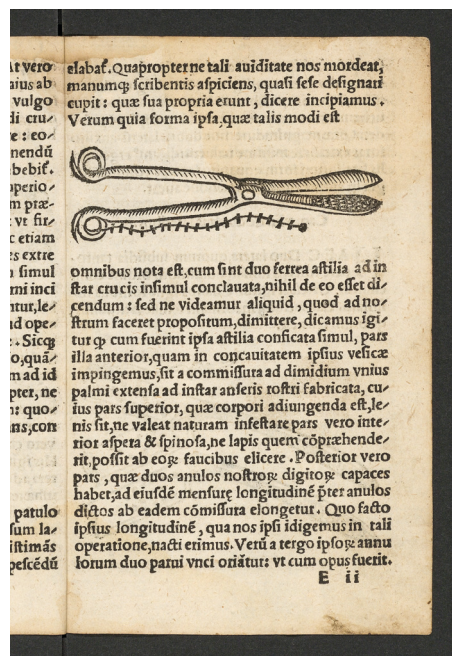
Dzieło na temat kamieni nerkowych autorstwa włoskiego lekarza Mariano Santo (1488-1577). Santo ukończył studia medyczne w Rzymie i w czasie swojej kariery lekarskiej m.in. wykładał na uniwersytecie w Bolonii i był czynnym chirurgiem polowym podczas wojny Austrii z Imperium Osmańskim. Napisał także kilka książek medycznych, z których szczególnie cenne były jego prace z dziedziny urologii. Santo upowszechnił technikę litotomii wykonywaną specjalnym przyrządem tzw. *apparatus maior*, którą od jego imienia nazywano *sectio Mariana*.

Exemplarz ossoliński pochodzi z daru Henryka Lubomirskiego (1777-1850), mecenasa sztuki, kuratora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich i założyciela Muzeum Książąt Lubomirskich. W projekcie wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany oraz opracowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Dizionario Biografico degli Italiani (2017); Ossol. XVI, 2654

II. 1
 Karta tytułowa
De lapide renum.
 Zdj. ZNiO.

II. 2.
 Drzeworyt z przedstawieniem szczypiec do miażdżenia kamieni.
 Zdj. ZNiO.

Muscio

Gynaeciorum, hoc est de mulierum tum aliis, tum gravidarum, parientium et puerperarum affectibus et morbis

Basileae 1566

Sygn. XVI-11.823 · 1 wol. (cz. 1)

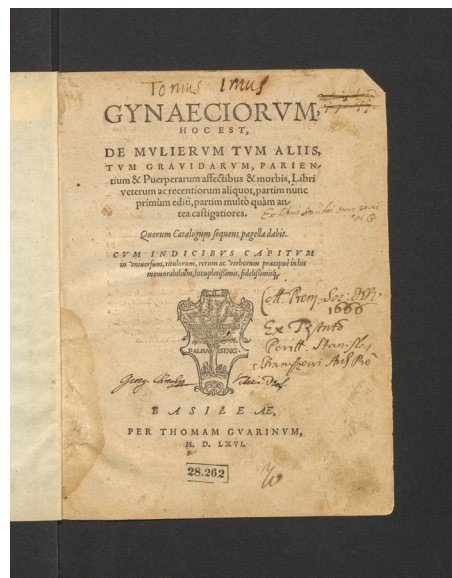
Sygn. XVI-11.073 · 1 wol. (cz. 2)

Traktat na temat ginekologii i położnictwa napisany przez wczesnośredniowiecznego autora Muscioną. Dzieło, bazujące na *Ginekologii* Soranusa, greckiego lekarza z II w. n.e., dzieli się na dwie części. W pierwszej autor udziela odpowiedzi na pytaniu z zakresu kobiecej anatomii oraz położnictwa, w drugiej opisuje kobiece choroby. W średniowieczu dzieło krążyło w licznych odpisach rękopiśmiennych, a po raz pierwszy opublikowano je drukiem w Bazylei w 1566 roku pod redakcją szwajcarskiego lekarza Caspra Wolfa (1532-1601).

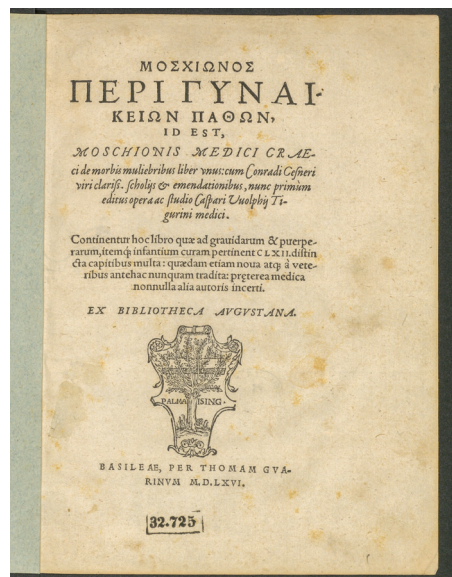
Ossoliński egzemplarz należał niegdyś do lekarza z Przemyśla Stanisława Stramszewicza (?-1666), następnie do przemyskich jezuitów, a po ich kasacji trafił do księgozbioru lwowskiego chirurga i profesora weterynarii Jerzego Chmela (1747-1806). W XIX wieku egzemplarz został podzielony na dwa woluminy (część 1 oraz 2). Do zbiorów Ossolineum został podarowany przez lwowskiego kolekcjonera Stanisława Wronowskiego (1733-1839).

Oba woluminy zostały poddane konserwacji zachowawczej, zdigitalizowane oraz opracowane i udostępnione w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Adams M 1837; Ossol. XVI, 3139; Soranus 1882, III-X; VD 16 W 4231

II. 1.
Karta tytułowa części pierwszej dzieła Muscioną.
Zdj. ZNiO.

II. 2.
Karta tytułowa drugiej części dzieła Muscioną.
Zdj. ZNiO.

Jan Crespin

Historia o srogiem prześladowaniu kościoła bożego

[Acc.:] Joannes Utenhove

Historia o postanowieniu i rozproszeniu kościołów cudzoziemskich w Anglii

Tł. Cyprian Bazylik

Brześć Litewski 1567

1 wol. · Sygn. XVI.F.431I

Polskie tłumaczenie o charakterze kompilacji trzech dzieł o prześladowaniach protestantów Johna Foxe'a (*Rerum in ecclesia gestarum*, 1559), Jeana Crespina (*Livre des martyrs*, 1554) i Heinricha Pantaleona (*Martyrologium*, 1563). Autorem przekładu był polski kalwin Cyprian Bazylik, pisarz i kompozytor. Do opisów protestanckich męczenników dołączono także dzieło pt. *Historia o postanowieniu i potem rozproszeniu kościołów cudzoziemskich w Anglii* będące tłumaczeniem łacińskiej pracy Jana Utenhove'a (1516–1566). Opisywała ona losy gminy dysydenckiej w Londynie, na czele której stał Jan Łaski (1499–1560). Dzieło stało się ważnym źródłem dla pierwszego pokolenia polskich protestantów, dostarczając im wzorców dla formy dziejopisarskiej (wykorzystywanie akt sądowych, edyktów).

Wolumin został poddany pełnej konserwacji. Objęła ona konserwację kart bloku, kart ochronnych, wyklejek, wykonanie nowych scyzur, rekonstrukcję kapi-talek. Konserwacji poddano także oprawę, okładziny, elementy zapiąć.

Barycz 1981, 245; E. XII, 419; Ossol. Pol. XVI, 562

Il. 1. Wolumin przed konserwacją. Zdj. BW.

Il. 2. Wolumin po konserwacji. Zdj. BW.

Joachim Cureus
*Schlesische und der weitberümbten Stadt
 Bresslaw General Chronica*
 Wittenberg 1587
 [Acc.:] Konrad Bote, *Sächsisch Chronicon*
 Wittenberg 1596

1 wol. · Sygn. XVI.F.4005-6

Podstawowe szesnastowieczne źródła do badań historii Śląska oraz Saksonii. Wolumin jest klockiem introligatorskim zawierającym dwa starodruki. Pierwsze dzieło to niemieckie tłumaczenie *Gentis Silesiae annales* autorstwa glogowskiego medyka Joachima Cureusa (1532-1573). Drugie dzieło to praca na temat dziejów Dolnej Saksonii autorstwa niemieckiego autora Konrada Bote (1475-1501). Oba druki zostały wydane w oficynie Krafftów w Wittenberdze.

Wolumin ossoliński pochodzi z biblioteki Adama Christiana Thebesiusa (1686-1732), niemieckiego anatoma, lekarza miejskiego w Jeleniej Górze. Przeprowadzona kompleksowa konserwacja druku odbyła się bez demontażu bloku książki z oprawy i objęła m.in. oczyszczenie kart z kurzu i zabrudzeń powierzchniowych, „plukanie” kart w wilgotnych przekładkach z bibuły, wzmocnienie strukturalnie osłabionych krawędzi kart i uzupełnianie ubytków w papierze. Oczyszczeniu i uzupełnieniu ubytków poddano skórę obleczenia oprawy; wyprostowano deformacje mosiężnych okuć.

Kasprowska-Jarczyk 2011; Ossol. Pol. XVI, 570

II. 1. Wolumin przed konserwacją. Zdj. GK.

II. 2. Wolumin podczas konserwacji. Zdj. GK.

II. 3. Wolumin po konserwacji. Zdj. GK.

Andreas Libavius

Alchemia

Frankfurt 1597

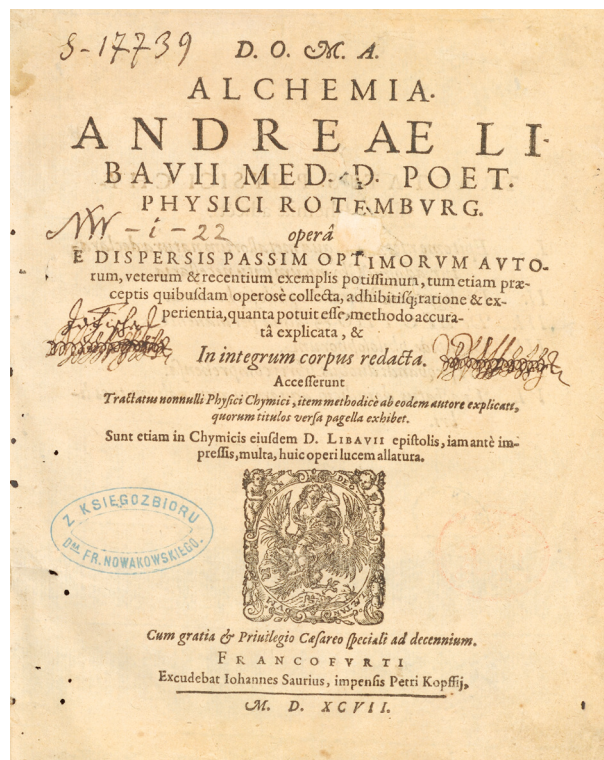
1 vol. · Sygn. XVI-11727

Pierwodruk *Alchemii* autorstwa niemieckiego lekarza i alchemika Andreasa Libaviusa (ok. 1540–1616). Dzieło, uchodzące za pierwszą encyklopedię chemii, podzielone jest na cztery części opisujące kolejno laboratorium, procesy, analizę chemiczną i transmutację. Libavius, obecnie uważany za jednego z najważniejszych przedstawicieli chemii medycznej, odkrył metody przygotowywania np. kwasu solnego, siarczanu amonu i chlorku cyny, a jego studia alchemiczne przyczyniły się do rozwoju współczesnej chemii.

Ossoliński egzemplarz pochodzi z kolekcji pedagoga i historyka Franciszka Nowakowskiego (1813–1881), kustosa biblioteki Branickich z Suchej. Nowakowski był także kolekcjonerem zafascynowanym alchemią, toteż zgromadził duży księgozbiór o tej tematyce, który po jego śmierci trafił do zbiorów suchich. W 1949 roku w ramach zabezpieczania zbiorów podworskich książki z tej kolekcji zostały przekazane do biblioteki Ossolineum.

Wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Bibliotheca chemica II, 31; Prinke 2014, 356–366; VDI6
L 1489

Il. 1. Karta tytułowa *Alchemii*. Zdj. ZNiO.

Hieronymus Brunschwig

De arte destillandi

Ołomuniec 1559

1 wol. · Sygn. XVI-9629

Czeskie tłumaczenie popularnego podręcznika na temat destylacji wód leczniczych autorstwa niemieckiego lekarza i alchemika Hieronima Brunschwiga (ok. 1450–ok. 1512). Praca składała się z trzech części: w pierwszej autor wyjaśniał proces destylacji, w drugiej wymieniał rośliny nadające się do destylacji, a w trzeciej choroby, które można leczyć wodami wytworzonymi w tymże procesie. Dzieło zostało wydane po raz pierwszy w języku niemieckim w 1500 roku pod tytułem *Kleines Destillierbuch*. Wkrótce doczekało się kolejnych wydań, także w wydaniach zbiorowych jako *Medicinarius*, oraz tłumaczeń na język holenderski (1517), angielski (1527) oraz czeski (1559).

Ossoliński wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Benzing 1968, 113–141; Roth 1902, 103–113

Il. 1.
Karta tytułowa *De arte destillandi*.
Zdj. ZNIO.

Il. 2.
Drzeworyt z przedstawieniem pieca destylacyjnego.
Zdj. ZNIO.

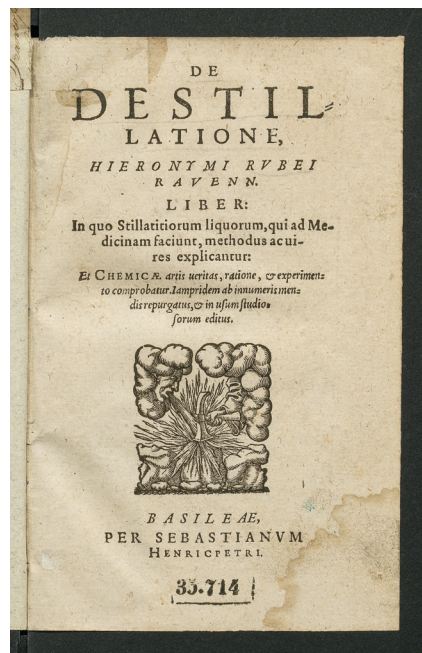
Girolamo Rossi
De destillatione liber
Basileae 1585

1 wol. · Sygn. XVI-8888

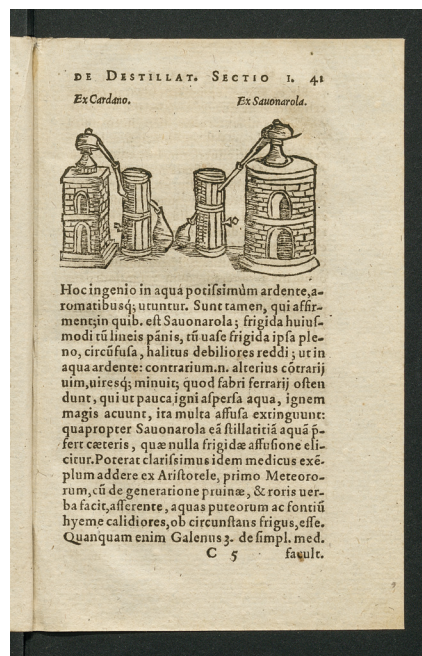
Dzieło na temat destylacji autorstwa raweńskiego historyka i lekarza Girolama Rossiego (1539–1607). Traktat opiera się na wcześniejszych autorach i bezpośrednich doświadczeniach Rossiego. Po edycji pierwszej (Rawenna 1582) dzieło drukowano jeszcze trzykrotnie (Bazylea 1585, Wenecja 1599 i 1604).

Ossoliński egzemplarz pochodzi z lwowskiej kolekcji Ossolineum. Wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Adams R 841; BUW XVI 8321; VD 16 R 3162

Il. 1
Karta tytułowa *De destillatione liber*.
Zdj. ZNiO.

Il. 2
Drzeworyt z przedstawieniem pieców destylacyjnych.
Zdj. ZNiO.

Isaac Newton

The Method of Fluxions

London 1736

1 wol. · Sygn. XVIII-33.143

Pierwodruk traktatu matematycznego autorstwa Isaaca Newtona na temat rachunku różniczkowego i całkowego. Newton ukończył prace nad nową metodą w 1671 roku, lecz wykład rachunku długo pozostawał w rękopisie. Po raz pierwszy wydano go dopiero w 1736 roku. W tym samym czasie nad rachunkiem różniczkowym pracował także niemiecki matematyk Gottfried Leibniz, którego ujęcie przyjęło się na kontynencie, natomiast rachunek fluksji Newtona pozostał aż do lat trzydziestych XIX domeną matematyków angielskich.

Ossoliński egzemplarz został poddany konserwacji „na bloku”: oczyszczono na sucho powierzchnię oprawy oraz kart, przeprowadzono tzw. „płukanie” kart bez ich demontażu z bloku książki, naprawiono uszkodzenia mechaniczne kart, naprawiono skórzane obleczenie, scalono rozwarstwienia tekturowych okładzin. Wykonano drobne retusze w obrębie skórzanych łąt oraz wyklejek.

Roskał 1996, 65–67

Il. 1. Wolumin przed konserwacją. Zdj. JW.

Il. 2. Wolumin po konserwacji. Zdj. JW.

Boecjusz *Arithmetica* Paris 1521

1 wol. · Sygn. XVI.F.13225

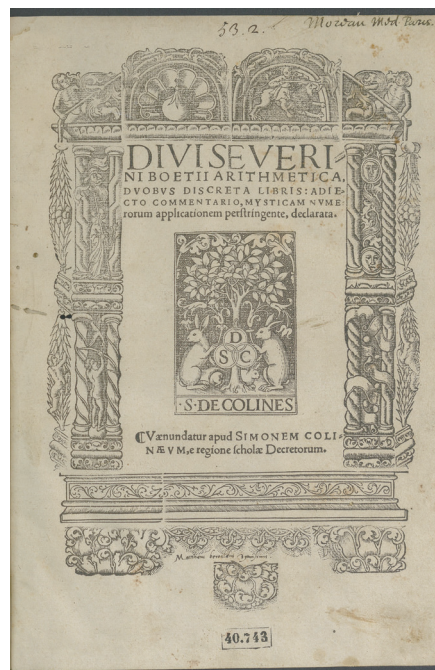
Adaptacja traktatu o arytmetyce grecko-rzymskiego matematyka Nikomachosa z Gerazy (II w.n.e.) wykonana przez rzymskiego filozofa Boecjusza (ok. 460–524/526). *Arytmetyka* Boecjusza przez wieki służyła jako podręcznik sztuk wyzwolonych na poziomie wyższym (*quadrivium*), będąc elementem podstawowego systemu kształcenia w średniowiecznej Europie.

Ossoliński egzemplarz wydany w Paryżu w 1521 roku należał niegdyś do francuskiego teologa i filozofa Matthieu Beroalda (ok. 1520–1576). Następnie trafił do księgozbioru królewskiego lekarza i dziekana wydziału lekarskiego Sorbony René Moreau (1587–1656), a po jego śmierci do prywatnej biblioteki francuskiego fizyka i matematyka Jeana-Jacques'a d'Ortous de Mairana (1678–1771). Jego kolekcję w całości zakupił Michał Wielhorski (ok. 1731–1814). Ossoliński wolumin *Arytmetyki* nabył w XIX wieku Erazm Strzetelski (1787–1862), nauczyciel w szkołach galicyjskich i bibliofil; następnie wolumin trafił do zbiorów kolejnych galicyjskich bibliofilów – braci Walentego i Józefa Kraińskiego. Po śmierci tego ostatniego kolekcję wystawiono na aukcji w 1844 roku, na której Ossolineum zakupiło dzieło Boecjusza.

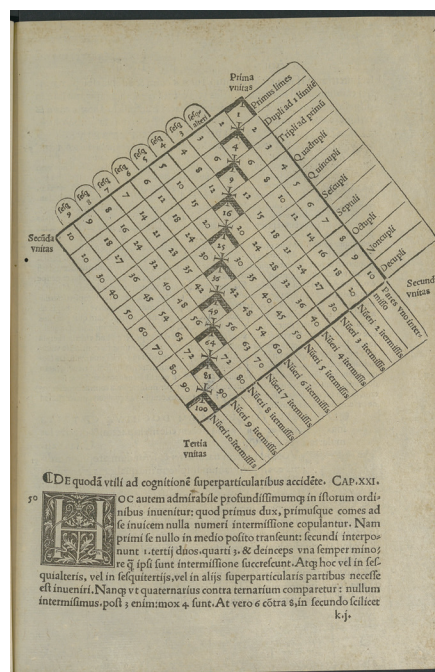
Wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Crombie 1960, 29–30; Ossol. XVI, 398

Matematyka

Il. 1.
Karta tytułowa *Arytmetyki* Boecjusza.
Zdj. ZNiO.

Il. 2.
Tabliczka mnożenia.
Zdj. ZNiO.

Olbrycht Strumieński

Opisanie porządku stawowego

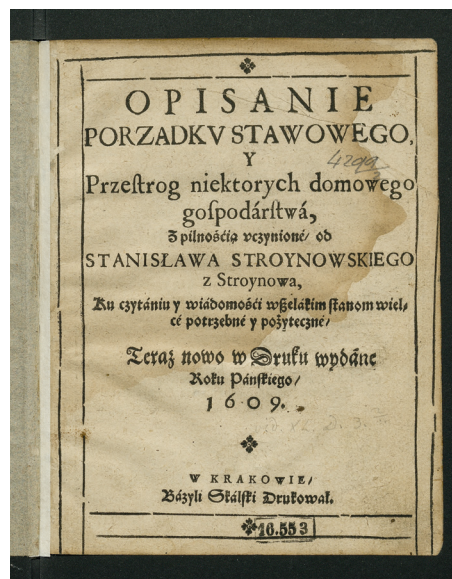
Kraków 1609

1 wol. · Sygn. XVII-2902

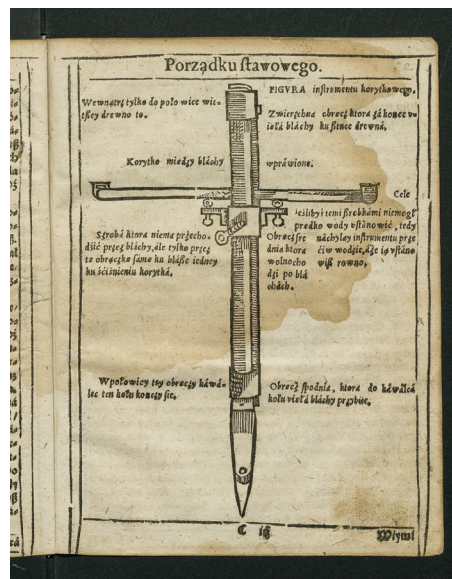
Drugie wydanie pierwszego polskiego dzieła o hodowli ryb i inżynierii lądowej autorstwa Olbrychta Strumieńskiego (zm. przed 1609), zarządcy dóbr Jana Firleja w Balicach pod Krakowem. Książka, oparta na doświadczeniach i praktyce gospodarskiej Strumieńskiego, napisana została językiem klarownym i precyzyjnym. O jej wartości stanowi oryginalność tematu, bogactwo treści oraz szczegółowość, z jaką autor opisuje poszczególne zagadnienia: niwelację terenu, budowę zbiorników oraz hodowlę ryb. Z tego powodu poradnik Strumieńskiego uchodzi za najlepsze dzieło na temat zarybiania i stawów w szesnastowiecznej literaturze europejskiej. Gospodarka stawowa i rybna (zwłaszcza hodowla karpia) była w szesnastowiecznej Rzeczypospolitej bardzo dobrze rozwinięta, zajmując drugie miejsce w Europie (po Czechach) pod względem rozmiarów i innowacyjności. Ryby, obok zboża, były głównym produktem wytwarzanym przez folwarki na terenie Rzeczypospolitej. Praca Strumieńskiego cieszyła się tak dużą popularnością wśród właścicieli gospodarstw, że szlachta małopolska po wyczerpaniu pierwszego nakładu w 1573 roku domagała się ponownego jej wydania.

Wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

E. XXIX, 342; Kucharzewski 1897, I-V; Ossol. XVII, 7106; Taborska 2019

Il. 1.
Karta tytułowa
Opisania porządku
stawowego.
Zdj. ZNIO.

Il. 2.
Drzeworyt z przedsta-
wieniem instrumentu
korytkowego służą-
cego do mierzenia
głębokości i szerokości
miejsca zalewanego
na staw.
Zdj. ZNIO.

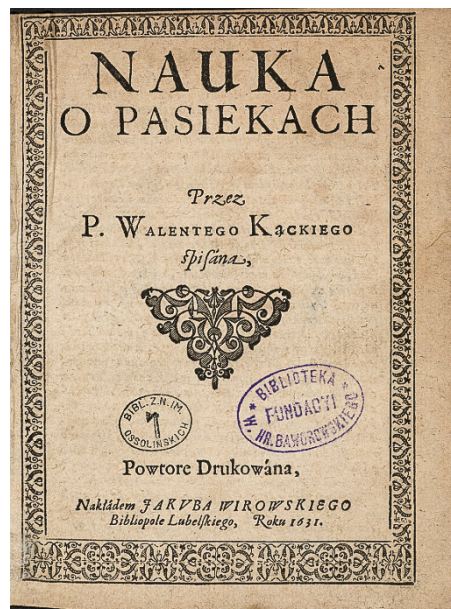
Jan Ostroróg
Nauka o pasiekach
Raków 1631

1 wol. · Sygn. XVII-338

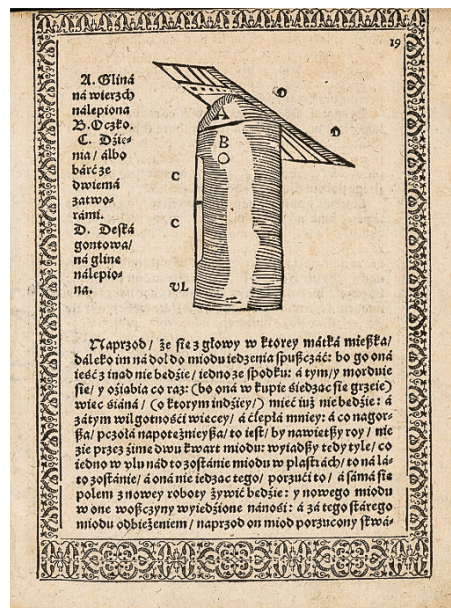
Drugie wydanie pierwszego polskiego dzieła o pszczelarstwie pióra Jana Ostroroga (1565–1622), wojewody poznańskiego, który sfinansował także wydanie dzieła. Autor opracował podręcznik na temat hodowli pszczół na podstawie wiadomości zaczerpniętych od bliżej nieznanego Walentego Kąckiego, który był najprawdopodobniej pasiecznikiem w jego majątku w Komarnie koło Lwowa. Dzieło, napisane klarownym i prostym językiem, dzieli się na cztery części. Część pierwsza opisuje obowiązki pasieczników, część druga zawiera uwagi o ustawieniu pasiek, część trzecia traktuje o rojach, a czwarta o podbieraniu miodu. Druk opatrzone rycinami o treści pszczelarskiej.

Ossoliński wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

E. XIX, 5; Ossol. XVII, 2971; Wichowa 1998, 150–154

Il. 1.
Karta tytułowa *Nauki o pasiekach*.
Zdj. ZNiO.

Il. 2.
Drzeworyt z przedstawieniem ula kładowego.
Zdj. ZNiO.

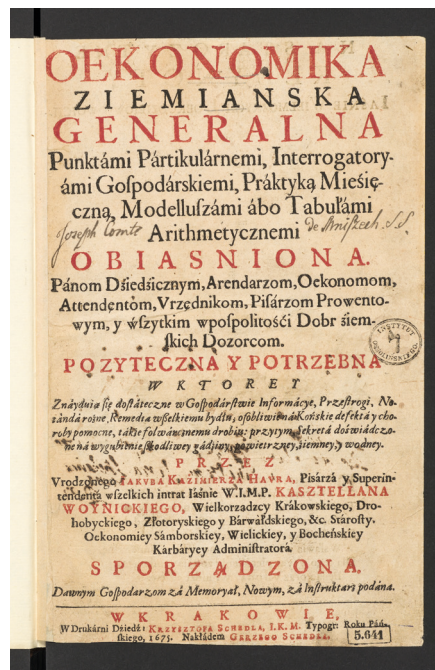
Jakub Kazimierz Haur
Oekonomika ziemiańska generalna
Kraków 1675

1 wol. · Sygn. XVII-18.044

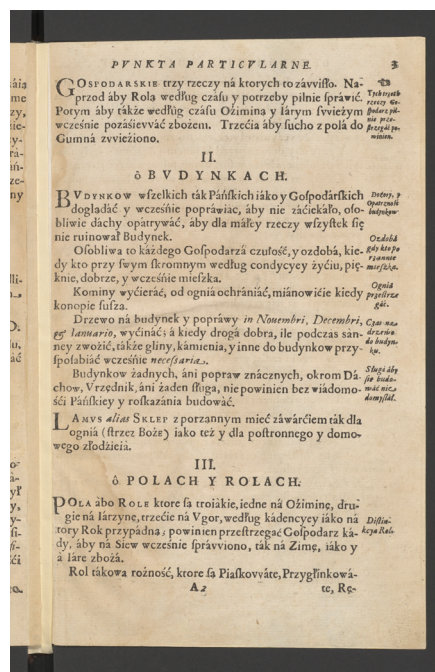
Pierwodruk pierwszej polskiej encyklopedii o tematyce agronomicznej autorstwa Jakuba Haura (1632–1709), ekonomisty i zarządcy dóbr ziemskich. Dzieło, podzielone na 30 części i opatrzone licznymi rycinami, zawiera informacje nie tylko na temat gospodarki, ale też np. zarządzania czy ekonomii dworu szlacheckiego. Encyklopedia Haura była wysoko ceniona przez współczesnych. W XVIII wieku Komisja Edukacji Narodowej zalecała szkołom wydania *Oekonomiki* uważając ją za wzorowy podręcznik do nauki rolnictwa.

Ossoliński wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

E. XVIII, 62–63; Partyka 1996; Ossol. XVII, 2507

Il. 1.
Karta tytułowa *Oekonomiki ziemiańskiej*.
Zdj. ZNiO.

II. 2.
Początek dzieła z in-
formacjami na temat
budynków oraz pól
w gospodarstwie.
Zdj. ZNiO.

Teodor Zawacki

*Memoriale oeconomicum abo pamięć robót
wszelakiego dozoru gospodarskiego*
Kraków 1616

1 wol. · Sygn. XVII-1232

Pierwodruk dzieła o gospodarstwie autorstwa prawnika Teodora Zawackiego (zm. ok. 1637). Dzieło jest poradnikiem podzielonym na dwie części: w pierwszej autor opisuje sprawy związane z rolnictwem, w drugiej daje rady na temat zdrowia i leczenia. *Memoriale oeconomicum* jest w dużej części kompilacją z literatury wcześniejszej, ale w wielu przypadkach autor opierał się też – jak sam pisał w przedmowie – na własnych doświadczeniach. Dzieło doczekało się kolejnych pięciu wydań; począwszy od edycji drugiej pomijano część drugą, publikując jedynie informacje na temat agronomii.

Ossoliński egzemplarz należał niegdyś do polskiego pisarza Michała Hieronima Juszyńskiego (1760–1830), a następnie trafił do zbiorów fundatora Biblioteki Ossolineum Józefa Maksymiliana Ossolińskiego (1748–1826). Wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

E. VIII, 162; Ossol. XVII, 8171; Rostafiński 1891, III-XVI

II.1. Karta tytułowa *Memoriale oeconomicum*. Zdj. ZNiO.

Diego Ufano *Archelia, to jest nauka y informatia o strzelbie* Leszno 1643

1 wol. · Sygn. XVII-15779

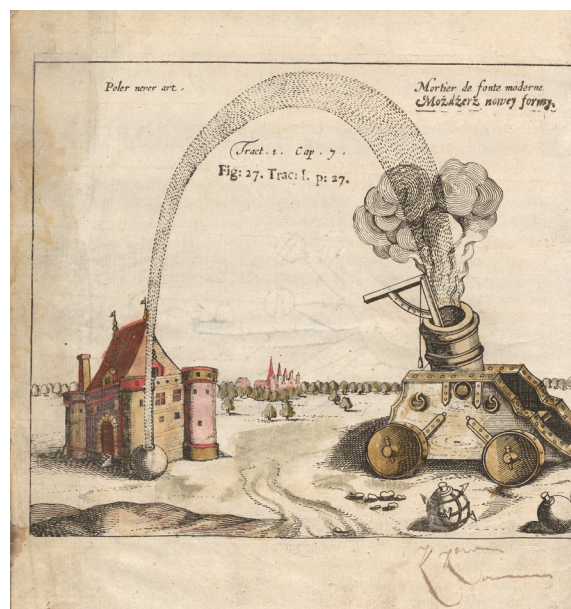
Pierwszy wydany po polsku podręcznik artylerii i inżynierii wojskowej autorstwa hiszpańskiego autora Diego Uffano (15.–16.). Dzieło, drukowane w języku hiszpańskim, niemieckim i francuskim, doczekało się także polskiego tłumaczenia pióra Jana Dekana, rajcy Leszna. Edycję sfinansował kasztelan śremski Abraham Ciświecki (zm. 1643), a wydrukowano ją w oficynie Daniela Vettera w Lesznie.

Ossoliński egzemplarz należał niegdyś do Wincentego Koźmiana (1770–1851), sędziego ziemi lubelskiej, a następnie trafił do jego stryjecznego wnuka Andrzeja Edwarda Koźmiana (1804–1864), literata i bibliofila, który sprzedał swoją kolekcję Branickim z Suchej. Wraz z tym księgozbiorem książka w 1949 roku trafiła do Biblioteki Ossolineum.

E. XXXII, 14–15; Nowak 1965, 221; Ossol. XVII, 7622

Il. 1. Karta tytułowa *Archelii*. Zdj. ZNiO.

Il. 2. Drzeworyt z przedstawieniem moździerza. Zdj. ZNiO.

Georg Engelhard Löhneysen

Della cavalleria, das ist Gründlicher und außführlicher Bericht, von allem was zu der löblichen Reuterey gehörig

Remling 1609-1610

1 wol. · Sygn. XVII-20.636

Podręcznik jeździectwa zawierający wszelkie informacje na temat koni, począwszy od ich anatomii i fizjologii, przez rasy, szkolenie i pielęgnację, po leczenie i wykorzystanie. Dzieło napisane zostało przez koniuszego dworskiego książąt niemieckich Georga Engelharda Löhneysena (1552-1622), który wydał je w swojej prywatnej drukarni działającej w jego majątku w Remlingen. Oparto na licznych rycinach z przedstawieniem koni i uprzęży.

Ossoliński egzemplarz należał niegdyś do biblioteki pałacowej książąt Wirtembergów z Pokoju koło Opola. Wolumin został poddany konserwacji zachowawczej, zdigitalizowany i udostępniony w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Bepler 2003, 137-141; VDI7 39:126046P

Il. 1. Przedstawienie konia w *Della cavalleria*. Zdj. ZNiO.

Bibliografia

Adams = *Catalogue of books printed on the continent of Europe, 1501-1600*, in *Cambridge libraries*, t. 1-2, oprac. H.M. Adams, London 1967.

ADB 1967 = D. S. Macmillan, *Paterson, William (1755-1810)*, [w:] *Australian Dictionary of Biography*, Canberra 1967, s. 317-319.

Barycz 1981 = H. Barycz, *Szlakami dziejopisarstwa staropolskiego*, Wrocław 1981.

Benzing 1968 = J. Benzing, *Bibliographie der Schriften Hieronymus Brunschwigs*, „Philobiblon. Eine Vierteljahrsschrift für Buch- und Graphiksammler” 12 (1968), s. 113-141.

Bepler 2003 = J. Bepler, *Practical perspectives on the court and role of princes: Georg Engelhard von Loehneyss’ Aulico Politica 1622-24 and Christian IV of Denmark’s Königlicher Wecker 1620*, „Daphnis” 32 (2003), s. 137-163.

Bibliotheca chemica = J. Ferguson, *Bibliotheca Chemica: a bibliography of books on Alchemy, Chemistry and Pharmaceutics* = *une bibliographie de livres alchimiques chimiques et pharmaceutiques*, t. 1-2, London 1954.

Bieńkowska 1971 = B. Bieńkowska, *Kopernik i heliocentryzm w polskiej kulturze umysłowej do końca XVIII wieku*, Wrocław 1971.

BJ16 = *Catalogus librorum saeculi XVI qui in Bibliotheca Jagellonica Cracoviensis asservantur: BJ 16*, red. M. Malicki, T. 1-8, Baden-Baden 2002-2007.

Brunet = J. Ch. Brunet, *Manuel du libraire et de l’amateur de livres*, t. 1-8, Paris 1860-1880.

Cordier Sinica = H. Cordier, *Bibliotheca sinica: dictionnaire bibliographique des ouvrages relatifs à l’empire chinois*, t. 1-3, Paris 1878-1895.

Crombie 1960 = A. C. Crombie, *Nauka średniowieczna i początki nauki nowożytnej. T. 1. Nauka w średniowieczu w okresie V-XIII*, Warszawa 1960.

Dizionario Biografico degli Italiani (2017) = *treccani.it*

E. = K. Estreicher, *Bibliografia polska, Cz. 3: Stółecie XV-XVIII w układzie abecadłowym*, t. 8-36, Kraków 1891-2014.

Encyclopedia of Post-Colonial Literatures in English = E. Benson, L. W. Conolly (red.), *Encyclopedia of Post-Colonial Literatures in English*, t. 1-3, London-New York 2004.

Hawaiian National Bibliography, I = D. W. Forbes, *Hawaiian National Bibliography. Vol. I: 1780-1830*, Honolulu 1999.

Karrow 1993 = R. W. Karrow, *Mapmakers of the Sixteenth Century and Their Maps: Bio-bibliographies of the Cartographers of Abraham Ortelius, 1570: Based on Leo Bagrow’s A. Ortelii Catalogus Cartographorum*, Chicago 1993.

Kasprowska-Jarczyk 2011 = M. Kasprowska-Jarczyk, *Wokół Gentis Silesiae annales Joachima Cureusa: z dziejów szesnastowiecznej historiografii śląskiej*, Katowice 2011.

Kopernik-Influencje = *Kopernik: Influencje: katalog wystawy*, oprac. A. Franczyk-Cegła, Wrocław 2023.

Kucharzewski 1897 = Olbrycht Strumieńskiego „O sprawie, sypaniu, wymierzaniu i rybienu stawów”: 1573, wyd. F. Kucharzewski, Warszawa 1897.

Nowak 1965 = T. M. Nowak, *Z dziejów techniki wojennej w dawnej Polsce*, Warszawa 1965.

Omodeo 2014 = P. D. Omodeo, *Copernicus in the Cultural Debates of the Renaissance: Reception, Legacy, Transformation*, Leiden 2014.

Ossol. Pol. XVI = *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich: Polonica wieku XVI*, oprac. M. Bohonos, Wrocław 1965.

Ossol. XVI = *Katalog druków XVI wieku z historycznej kolekcji Ossolineum*, red. D. Sidorowicz-Mulak, Wrocław 2017.

Ossol. XVII = *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich: Polonica wieku XVII*, oprac. W. Tyszkowski, t. 1-9, Wrocław 199-1997.

Partyka 1996 = J. Partyka, „Skład abo skarbiec...” Jakuba Kazimierza Haura jako źródło do badań nad społeczeństwem staropolskim, „Odrodzenie i Reformacja w Polsce” 1996 (40), s. 81-91.

Prinke 2014 = R. T. Prinke, *Zwodniczy ogród błędów. Piśmiennictwo alchemiczne do końca XVIII wieku*, Warszawa 2014.

PSB 2 = A. Birkenmajer, *Biem Marcin*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, red. W. Konopczyński, t. 2, Kraków 1936.

Roskał 1996 = Z. E. Roskał, *Nowe idee w matematyce XVII i XVIII wieku*, „Roczniki Filozoficzne” 44 (1996), s. 59–74.

Rostański 1891 = *Teodora Zawackiego Memoriale oeconomicum, 1616*, wyd. J. Rostański, Kraków 1891.

Roth 1902 = F. W. Roth, *Hieronymus Brunschwyg und Walther Ryff, zwei deutsche Botaniker des 16. Jahrhunderts*, „Zeitschrift für Naturwissenschaften” 75 (1902), s. 102–123.

Skalski 2016 = J. Skalski, *Medycyna w Polsce od czasów najdawniejszych do upadku I Rzeczypospolitej*, Warszawa 2016.

Słabczyński 2004 = T. Słabczyński, *Encyklopedia odkryć i odkrywców*, Warszawa 2004.

Sorani 1882 = *Sorani Gynaeciorum vetus translatio latina*, Lipsiae 1882.

Szostak 2006 = J. Szostak, *Farmakognozja, farmacja gale-nowa i aptekarstwo w renesansowych zielnikach polskich*, Warszawa 2006.

Taborska 2019 = M. Taborska, *Treatise by Olbrycht Strumieński (1573) – The First Polish Book on Hydraulic Engineering*, „Journal of Physical Science and Application” 9 (2019), s. 30–38.

VD 16 = *Verzeichnis der im deutschen Sprachbereich erschienenen Drucke des XVI. Jahrhunderts*, Bd. 1–22, Stuttgart, 1983–1995. Dostęp online: <http://www.vd16.de/>

VD 17 = *Verzeichnis der im deutschen Sprachraum erschienenen Drucke des 17. Jahrhunderts*. Dostęp online: <http://www.vd17.de/>

Wichowa 1998 = M. Wichowa, *Pisarstwo Jana Ostroroga (1565–1622)*, Łódź 1998.

Wootton 2010 = D. Wootton, *Galileo: Watcher of the Skies*, New Haven 2010.

Życiński 1991 = *Sprawa Galileusza*, red. J. Życiński, Kraków 1991.